

**YUQORI SINIF O'QUVCHILARDA KASBIY O'ZINI ANGLASHNI
SHAKLLANTIRISHDA MAKTAB PSIXOLOGINING ROLI****Hamrayeva Sohiba Sobirovna**

Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani

68- umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yuqori sinf o'quvchilarida kasbiy o'zini anglashni shakllantirish jarayonida maktab psixologining o'rnini va ahamiyati tahlil qilingan. Kasbiy o'zini anglash shaxsning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari, moyilliklari hamda hayotiy qadriyatlarini anglagan holda kelajak kasbini ong'li ravishda tanlash jarayonini ifodalaydi. Maqolada o'quvchilarda kasbiy yo'nalishni belgilash, o'z imkoniyatlarini real baholash hamda kasb tanlashga ta'sir etuvchi psixologik omillar yoritilgan. Shuningdek, maktab psixologi tomonidan olib boriladigan diagnostik, maslahat va rivojlantiruvchi ishlar orqali o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash va to'g'ri kasbiy yo'nalishga yo'naltirish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Kasbiy o'zini anglashni shakllantirishda individual yondashuv, psixologik testlar, suhbatlar va treninglarning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari o'quvchilarning ong'li kasb tanlashi va kelajak hayotiga mas'uliyatli yondashuvini shakllantirishda maktab psixologining muhim rolini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kasbiy o'zini anglash, yuqori sinf o'quvchilari, kasb tanlash, maktab psixologi, kasbiy yo'nalish, qobiliyat, qiziqishlar, motivatsiya, psixologik diagnostika, kasbiy maslahat, individual yondashuv, hayotiy qadriyatlar, o'zini baholash, shaxs rivojlanishi.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki ularning kelajakdagi kasbiy yo'nalishini ong'li ravishda tanlashiga ko'maklashish ham hisoblanadi. Ayniqsa, yuqori sinf o'quvchilari uchun kasb tanlash jarayoni hayotiy muhim bosqich bo'lib, bu davrda to'g'ri qaror qabul qilish ularning kelajakdagi ijtimoiy va kasbiy muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shu sababli kasbiy o'zini anglashni shakllantirish masalasi bugungi kunda dolzarb psixologik-pedagogik muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Kasbiy o'zini anglash - bu shaxsning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari, moyilliklari, qadriyatlarini va imkoniyatlarini anglagan holda, ularga mos kasbni ong'li ravishda tanlash jarayonidir. Bu jarayon o'quvchining o'zini to'g'ri baholashi, ichki ehtiyojlarini tushunishi hamda kelajak maqsadlarini belgilashida muhim rol o'ynaydi. Kasbiy o'zini anglashning to'g'ri shakllanishi o'quvchilarning hayotda o'z o'rnini topishi va muvaffaqiyatga erishishiga zamin yaratadi. Yuqori sinf o'quvchilari

ko‘pincha turli kasblar, ijtimoiy talablar va shaxsiy qiziqishlar o‘rtasida tanlov qilishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu jarayonda ularga tashqi omillar — ota-ona fikri, tengdoshlar ta’siri, jamiyatdagi kasblar nufuzi ham sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularga to‘g‘ri yo‘nalish berish muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologi o‘quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash, kasbiy moyilliklarini baholash hamda ularga mos kasb tanlashda ilmiy asoslangan psixologik yordam ko‘rsatadi. Psixologik diagnostika, suhbatlar, treninglar va maslahatlar orqali o‘quvchilarda kasbiy o‘zini anglashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning maqsadi yuqori sinf o‘quvchilarida kasbiy o‘zini anglashni shakllantirishda maktab psixologining rolini ilmiy asosda yoritish, ushbu jarayonning psixologik mexanizmlarini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalarni ko‘rsatib berishdan iboratdir.

Asosiy qism

Yuqori sinf o‘quvchilarida kasbiy o‘zini anglashni shakllantirish murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini anglab borishi bilan bevosita bog‘liqdir. Bu davrda o‘quvchilar kelajak kasbini tanlash bo‘lag‘asida turib, o‘z imkoniyatlarini real baholash va jamiyatdagi kasblar tizimi haqida kengroq tasavvurga ega bo‘lishga ehtiyoj sezadilar. Shu sababli kasbiy o‘zini anglashni shakllantirishda tizimli psixologik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbiy o‘zini anglashning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bu o‘zini baholash (o‘z-o‘zini anglash) hisoblanadi. O‘quvchi o‘zining kuchli va zaif tomonlarini to‘g‘ri anglagan holda, qaysi faoliyat turiga mosligini aniqlay oladi. O‘zini noto‘g‘ri baholash esa noto‘g‘ri kasb tanlashga, kelajakda esa qoniqmaslik va motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli maktab psixologi o‘quvchilarda adekvat o‘zini baholashni shakllantirishga alohida e’tibor qaratadi. Kasbiy qiziqishlar va moyilliklar ham kasbiy o‘zini anglashning muhim omillaridan biridir. O‘quvchilarning qaysi fanlarga, faoliyat turlariga yoki ijodiy yo‘nalishlarga qiziqishi ularning kelajak kasbini tanlashda asosiy ko‘rsatkich bo‘lib xizmat qiladi. Psixologik diagnostika metodlari, jumladan testlar, anketalar va suhbatlar orqali o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari aniqlanadi va tahlil qilinadi.

Maktab psixologi kasbiy o‘zini anglashni shakllantirish jarayonida bir nechta muhim yo‘nalishlarda faoliyat olib boradi. Birinchidan, u diagnostik ishlar orqali o‘quvchilarning individual xususiyatlarini o‘rganadi. Ikkinchidan, maslahat berish (konsultativ) faoliyati orqali o‘quvchilarga kasb tanlashda yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi. Uchinchidan, rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar va treninglar orqali o‘quvchilarning o‘zini anglash, qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, kasbiy yo‘nalishni shakllantirishda ijtimoiy omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar, tengdoshlar va o‘qituvchilarning fikri o‘quvchilarning kasb tanlash qaroriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ba’zi hollarda bu ta’sir ijobiy bo‘lsa, ba’zida

esa o'quvchining shaxsiy qiziqishlari bilan mos kelmasligi mumkin. Shu bois maktab psixologi o'quvchi va ota-onalar o'rtasida to'g'ri muloqotni yo'lga qo'yishga ham ko'maklashadi. Kasbiy o'zini anglashni rivojlantirishda kasbiy yo'naltirish tadbirlari ham muhim ahamiyatga ega. "Ochiq eshiklar kuni", kasb tanishtiruv darslari, kasb egalari bilan uchrashuvlar va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarda real tasavvur shakllanishiga yordam beradi. Bu esa ularning kasblar haqidagi bilimlarini kengaytiradi va ongli tanlov qilish imkonini oshiradi. Yuqori sinf o'quvchilarida kasbiy o'zini anglashni shakllantirishda maktab psixologining faoliyati kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Diagnostik, maslahat va rivojlantiruvchi ishlarning uyg'unligi o'quvchilarning to'g'ri kasb tanlashiga, o'z imkoniyatlarini real baholashiga hamda kelajak hayotida muvaffaqiyatga erishishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yuqori sinf o'quvchilarida kasbiy o'zini anglashni shakllantirish ularning kelajakdagi hayot yo'lini belgilashda muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning o'z qiziqishlari, qobiliyatlari, moyilliklari va hayotiy qadriyatlarini anglashiga asoslanib, ongli kasb tanlash imkonini yaratadi. To'g'ri shakllangan kasbiy o'zini anglash o'quvchilarning kelajakda o'z kasbidan qoniqish his qilishiga, ijtimoiy faol va muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishiga zamin yaratadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktab psixologining ushbu jarayondagi roli juda muhim bo'lib, u o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, kasbiy qiziqishlarini baholash va ularga mos yo'nalish tanlashda ilmiy asoslangan psixologik yordam ko'rsatadi. Diagnostik, maslahat va rivojlantiruvchi faoliyatlar orqali psixolog o'quvchilarning o'zini anglash darajasini oshiradi va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, kasbiy o'zini anglashni shakllantirish jarayonida ota-onalar, pedagoglar va maktab psixologining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarga to'g'ri yo'nalish berish, ularning shaxsiy qiziqishlarini inobatga olish va qo'llab-quvvatlash kelajakda noto'g'ri kasb tanlash xavfini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.